

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

MİKROİQTİSADİYYATDA RƏQABƏTQABİLİYYƏTLİLİYİN ARTIRILMASINA İNNOVASIYA AMİLİNİN TƏSİRİ

İxtisas: 5307.01 - “İqtisadi nəzəriyyə”

Elm sahəsi: İqtisadiyyat

İddiaçı: **Gülzar Alı qızı Aşurova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim
edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı - 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
İqtisadiyyat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir

Elmi rəhbər: i.e.d, prof., **Famil Front oğlu Mustafayev**

Rəsmi opponətlər: i.e.d, prof. **İsa Hüseyn oğlu Aliyev**
i.e.d, prof. **Arif Şəkər oğlu Səkərəliyev**
i.f.d., dos. **Asəf Mirzə oğlu Ağayev**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində
fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının
sədri:

iqtisad elmlər doktoru, professor,
Nazim Müzəffər oğlu İmanov

Dissertasiya şurasının elmi
katibi:

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dos
Sevda Məmməd qızı Seyidova

Elmi seminarın sədri:

İqtisad elmlər doktoru, professor,
Fuad Əlinağı oğlu Qənbərov

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Bazar münasibətləri şəraitində mikroiqtisadiyyatın formalaşması və inkişafında ən vacib şərtlərdən biri müəssisələrin, xüsusən də sənaye müəssisələrinin inkişaf etdirilməsi, onların rəqabətqabiliyyətli olmasıdır. Bu proses istehlakçı tələbinin dəyişməsi və differensiaslaşması, informasiya texnologiyalarının, ümumilikdə elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafı, əmtəə bazarlarında rəqabətin kəskinləşməsi şəraitində baş verir. Müəssisələrin rəqabətqabiliyyətli olmasını zəruri edən əsas şərtlərdən biri əmtəə bazarlarında rəqabətin mövcudluğudur. İqtisadiyyatın bazar prinsipləri əsasında formalaşması və inkişafının bütün mərhələlərində rəqabət və rəqabətqabiliyyətlilik anlayışları daima diqqət mərkəzində olmuşdur.

Bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun olaraq müəssisələrin iqtisadi inkişafının rəqabətqabiliyyətlilik prinsipi əsasında formalaşması Azərbaycan respublikası üçün də olduqca aktualdır. Dünya ölkələrinin “Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti indeksi” reytingdə Azərbaycan 2006-cı ildə 64-cü yerdə olmuş, Rusiya (62-ci) və Qazaxıstan (56-cı) ölkələrindən geridə qalmışdır. Son 10 ildə ölkədə baş verən iqtisadi inkişaf nəticəsində Azərbaycan “Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti indeksi 2013-2014” hesabatına əsasən rəqabət qabiliyyəti səviyyəsinə görə 39-cu yerdə göstərilmiş, Rusiya, Qazaxstan kimi dövlətləri qabaqlayaraq MDB-də 1-ci olmuşdur [Əlavə 1]. İnnovasiya göstəricisinə görə 51-ci, innovasiya potensialına görə isə 35-ci yerdə göstərilmişdir. Adambaşına düşən real ÜDM-a görə Azərbaycan 71-ci yeri tutur [Əlavə 2]. Bütün bunlar makro və mikro səviyyələrdə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafını, onun rəqabətqabiliyyətliliyinin artmasını göstərir. Bununla belə bu proses ölkəmizdə bir sıra problemlərlə və mürəkkəbliyi ilə xarakterizə olunur. Bazar iqtisadiyyatına keçid və transformasiya dövründə Azərbaycan müəssisələrinin ən ciddi problemlərindən biri milli və beynəlxalq səviyyədə müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin olunması və qorunub saxlanması

üçün maliyyə, texniki və xüsusən də innovasiya – texnoloji resursların çatışmazlığı olmuşdur. Ölkə iqtisadiyyatının bazar prinsipləri əsasında inkişafəndə qarşıya çıxan bir çox problemlərin aradan qaldırılması üçün müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyini formalaşdıran amillərin və bu amillərin ən vaciblərindən biri kimi innovasiya inkişaf strategiyalarının tədqiqi əsas şərtlərdən biridir. Bu bəzımdan müəssisələrin və ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyinin formalaşması xüsusiyyətlərinin və inkişaf meyllərinin, innovasiya amilinin rəqabətqabiliyyətliliyin artırılmasına təsiri məsələlərinin tədqiqi elmin aktual istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması prosesinin və onun milli iqtisadiyyatlara təsirinin güclənməsi, müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin olunmasına xidmət göstərən elmi – praktiki baxışlarda radikal dəyişikliklər edilməsini zəruri edir, yeni yanaşmaların və metodların işlənilməsinə zəmin yaradır.

Müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi müasir Azərbaycan üçün ən vacib problemlərdən biridir və onun həlli iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafına nail olmaqda, iqtisadi təhlükəsizliyi təmin etməkdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qloballaşma və Azərbaycan bazarlarının xarici biznes üçün açıqlığının yüksəlməsi şəraitində mikroiqtisadiyyatda rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsi məsələsi daha mühüm aktuallıq kəsb edir.

Rəqabət və rəqabətqabiliyyətlilik məsələləri daima iqtisad elminin diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu məsələlərə klassik və neoklassik iqtisad nəzəriyyələrinin nümayəndələri A.Smit, A.Marşal, B.Olin, D.Rikardo, J.S.Mill öz əsərlərində xüsusi diqqət yetirmişlər. Müasir iqtisad elminin tanınmış, uzaq xarici ölkə alimləri – C.Blek, E.Çemberlin, F.Kotler, H.Moon, J.Lamben, M.Porter, P.Xayne, P.Samuelson, Y.Şumpeter, MDB ölkələrinin alimləri A.Karpov, A.Koptev, A.Trifilova, A.Yudanov, A.Yusupov, V.Bıkov, V.Çaryov, Q.Murtazina, E.Vaysman, İ.Lifiç, Y.Dus, N.İvaşenko, O.Verxoveç, O.Levşina, P.Kalapuç,

R.Fatxutdinov, T.Filosofova, T.Şibakova və başqaları rəqabətcabılıyyətliliyin və innovasiyanın müxtəlif aspektlərini öz əsərlərində ətraflı tədqiq etmişlər.

Azərbaycan Respublikasında rəqabətcabılıyyətlilik və innovasiya problemlərinin tədqiqinə 1990-cı illərdən sonra başlanılmışdır. Bu dövrdə Z.Səmədzadə, A.Şəkəriyev, T.Əliyev, N.İmanov, A.Əliyev, Ə.Əlirzayev, F.Qasimov, F.Mustafayev, İ.Aliyev, E.Məmmədzadə, Q.Manafov, Q.Səfərov, M.Ataşiyev, M.Əliyev, A.Muradov, N.Eminov, R.Quliyev, R.İskəndərov, Ş.Qafarov, Z.Nəcəfov, X.Kərimli və başqaları tərəfindən mikroiqtsadi səviyyədə rəqabət və rəqabətcabılıyyətlilik, innovasiya yönümlü inkişaf strategiyaları, dövlətin iqtisadi inkişaf siyasəti və strategiyaları, bunlarla əlaqəli digər məsələlər müxtəlif aspektlərdə tədqiq edilmişdir. Bununla belə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda mikroiqtsadi səviyyədə rəqabətcabılıyyətliliyin formalaşması problemləri, yüksəldilməsi yolları, bu məsələlərdə innovasiyanın yeri və rolu məqsədli və kompleks şəkildə kifayət qədər tədqiq edilməmişdir. Bu baxımdan Azərbaycanda mikroiqtsadiyyatda rəqabətcabılıyyətliliyin artırılmasında innovasiya amilinin təsiri mövzusunda elmi-tədqiqatların yerinə yetirilməsi zəruri hala çevrilmişdir.

Tədqiqatın obyektı- ölkədə fəaliyyət göstərən yerli sənaye müəssisələri, müvafiq dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları, digər mikroiqtsadiyyat subyektləri hesab olunur.

Tədqiqatın predmetini müəssisələrin rəqabət münasibətləri, onların rəqabətcabılıyyətliliyi, innovasiya strategiyaları, rəqabətcabılıyyətliliyə təsir göstərən amillər, rəqabətcabılıyyətliliyin və innovasiyalı inkişafın təmin olunmasında qarşıya çıxan problemlər, mövcud qanunvericilik aktları və s. təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin məqsədi müəssisələrin rəqabətliyyətliliyinin yüksəldilməsinin nəzəri və metodoloji əsaslarını, onun formalaşması və inkişafını təmin edən amilləri araşdırmaqdan, innovasiya amilinin rəqabətcabılıyyətliliyin artırılmasına təsirini müəyyənləşdirməkdən, innovasiya inkişaf strategiyalarının tətbiqi imkanlarını tədqiq etməkdən ibarətdir. Qarşıya qoyulan məqsədə nail olunması aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur:

- iqtisadi kateqoriya kimi rəqabətliyyətliliyin məzmununu və mahiyyətini müəyyənləşdirmək;
- müəssisənin rəqabətliyyətliliyinin formalaşmasına təsir edən amillərinin təhlilini həyata keçirmək;
- müəssisənin rəqabətliyyətliliyinin qiymətləndirilməsi göstəricilərini müəyyənləşdirmək;
- Azərbaycanda müəssisələrin rəqabətliyyətliliyinin tədqiqini həyata keçirmək, onun formalaşması xüsusiyyətlərini və inkişaf istiqamətlərini göstərmək;
- bazar iqtisadiyyatında müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin qorunub saxlanılması problemlərini aşkar etmək, onların aradan qaldırılması yollarını göstərmək;
- innovasiya strategiyaları əsasında müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi yollarını aşkar etmək;
- mikroiqtisadiyyatda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşdırılması xüsusiyyətlərini və həyata keçirilməsi mexanizmini araşdırmaq;
- bazar münasibətləri şəraitində Azərbaycanda innovasiya infrastrukturunun formalaşması və inkişaf istiqamətlərini tədqiq etmək;
- dövlətin milli innovasiya siyasətinin müəssisələrin innovasiya proseslərinə və rəqabətqabiliyyətliliyinə təsiri imkanlarının qiymətləndirmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqatın aparılması prosesində müqayisəli təhlil və sistemli yanaşma, iqtisadi-statistik, SWOT analiz, situasiyalı təhlil, iqtisadi-riyazi və s. metodlardan istifadə edilmişdir

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Aparılan tədqiqat nəticəsində nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edən bir sıra yeni fikirlər (müddəalar) söylənilmiş, mexanizmlər təklif olunmuşdur ki, onları aşağıdakı kimi formalaşdırmaq olar:

- mikroiqtisadiyyatda rəqabətqabiliyyətliliyin nəzəri-metodoloji əsasları sistemli şəkildə təhlil edilmiş, müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin mahiyyətinin açıqlanmasına fərqli

yanaşma tətbiq olunmuşdur. Rəqabətqabiliyyətliyin müxtəlif səviyyələri arasında dialektik əlaqə və asılılıq araşdırılmış, onların bir birinə təsirinin xarakteri müəyyənləşdirilmişdir;

- bazar iqtisadiyyatında müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin formalaşmasına təsir edən amillərin bəzilərinin (qiymət, bazar payı və s.) rəqabətqabiliyyətliliyə təsirinin xarakterik xüsusiyyətləri yeni aspektdə açıqlanmışdır (*Mikroiqtisadiyyatda rəqabətqabiliyyətliliyə təsir edən amillər* Az.KTİETİ, Elmi əsərlər. Bakı ş. 2015/3);

- yerli istehsalçı müəssisələri qorumaq məqsədilə dövlətin həyata keçirdiyi tədbirlər əmtəə bazarlarında rəqabəti zəiflədir, inhisarçılığın güclənməsinə gətirib çıxarır. Belə tədbirlərin səmərəli olmaması və iqtisadi inkişafa mane olması eimi cəhətdən əsaslandırılmışdır (“*İnnovasiya strategiyaları əsasında müəssisələri rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi*”. “İqtisadi və statistik tədqiqatlarda innovasiyaların tətbiqi” Elmi-praktiki konfransının materialları. 22 noyabr 2019-cu il Bakı ş.);

- son dövrdə Azərbaycanın əmtəə bazarlarında inhisarçılığın formalaşması və getdikcə daha da güclənməsi hallarının qarşısının alınması istiqamətində həyata keçirilən antınhisar siyasəti və digər dövlət tədbirlərinin əhəmiyyətinin və rolunun çox aşağı səviyyədə olması və lazımı nəticə verməməsi göstərilmiş, inhisarçılığın aradan qaldırılmasının səmərəli mexanizmi təklif olunmuşdur;

- elmi tədqiqat və lahiyə konstruktor işlərinə dövlət yardımının həyata keçirilməsi mexanizmi təkmilləşdirilərək, yeni aspektdə təklif olunmuşdur;

- aparılan tədqiqatın nəticələrinə uyğun olaraq müəssisələr tərəfindən innovasiya strategiyaları əsasında rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsinin təmin edilməsi üzrə elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər və tövsiyələr verilmiş, onların nəzərə alınmasının elmi və praktiki əhəmiyyəti qeyd olunmuşdur.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişafında müəssisələrin rəqabətliyyətliliyi, onun qorunub saxlanılması və daha da artırılması olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqat nəticəsində əldə edilən nəticələr,

təkliflər və tövsiyyələr, ölkənin müxtəlif təsərrüfat subyektləri, sənaye sahələrinin müvafiq müəssisə və təşkilatları, bu problemlərlə əlaqəli və maraqlı olan dövlət orqanları, və digər əlaqəli institusional təşkilatlar tərəfindən nəzəri və praktiki baxımdan istifadə edilə bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. İşin əsas nəticələri üzrə 7 elmi məqalə dərc olunmuşdur. Bu məqalələrdən biri xarici elmi konfransın materiallarında, digəri isə xarici elmi jurnalda nəşr etdirilmişdir.

Dissertasiya işində əldə olunmuş əməli təkliflər Bakı neft maşınqayırma zavodu TASC (03/174 sayılı, 06.09.2016 tarixli arayış) tərəfindən praktikaya tətbiq olunmaq üçün qəbul edilmişdir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutu, Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiyanın I fəslə 70642 işarə, II fəslə 62356 işarə, III fəslə 81184 işarə olmaqla, dissertasiya ümumilikdə 239846 işarədən ibarətdir.

Mündəricat

Giriş

Fəsil I. Mikroiqtisadiyyatda rəqabətcabılıyyətliliyin formalaşmasının nəzəri - metodoloji əsasları

- 1.1 Rəqabətcabılıyyətlilik müəssisələrin bazarda əsas davranış tərzı kimi
- 1.2.Mikroiqtisadiyyatda rəqabətcabılıyyətliliyə təsir edən amillərinin təhlil
- 1.3. Müəssisənin rəqabətcabılıyyətliliyinin qiymətləndirilməsi metodları

Fəsil II. Mikroiqtisadiyyatda rəqabətcabılıyyətliliyin müasir xüsusiyyətləri və tədqiqi

- 2.1. Azərbaycan respublikasında müəssisələrinin rəqabətcabılıyyətliliyinin tədqiqi və formalaşması xüsusiyyətləri
- 2.2. Mikroiqtisadiyyatda rəqabətcabılıyyətliliyin qorunub saxlanılması problemləri
- 2.3. İnnovasiya strategiyaları əsasında müəssisələrin rəqabətcabılıyyətliliyinin yüksəldilməsi yolları

Fəsil III. Mikroiqtisadiyyatda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

- 3.1. Mikroiqtisadiyyatda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşdırılması xüsusiyyətləri və həyata keçirilməsi mexanizmi
- 3.2. Mikroiqtisadiyyatda innovasiya infrastrukturunun formalaşması və inkişafının rəqabətcabılıyyətliliyin artırılmasında rolu
- 3.3. Dövlətin milli innovasiya siyasətinin müəssisələrin innovasiya proseslərinə və rəqabətcabılıyyətliliyinə təsiri

Nəticə

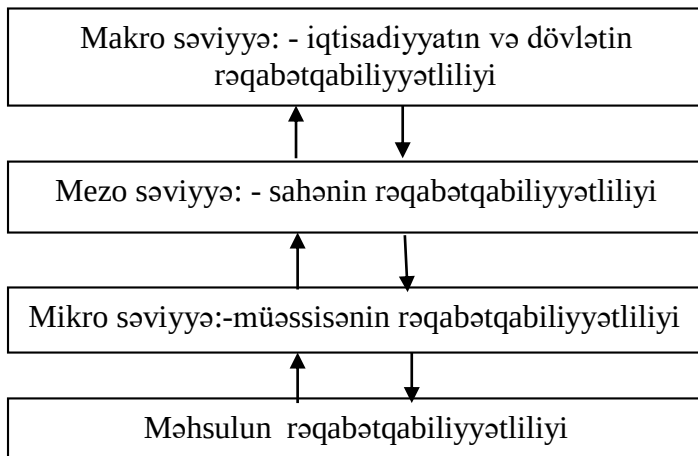
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

Əlavələr

Müdafiəyə təqdim olunan əsas müddəalar

Müddəa 1. İqtisadi ədəbiyyatlarda rəqabətqabiliyyətlik anlayışının mahiyyətinin açıqlanmasına müxtəlif yanaşmışlar mövcuddur və ona müxtəlif, fərqli təriflər verilmişdir.

İqtisadi ədəbiyyatlarda makro səviyyədə ölkənin və iqtisadiyyatın, mezo səviyyədə ayrı-ayrı sahələrin, mikro səviyyədə müəssisələrin və məhsulların rəqabətqabiliyyətliliyini fərqləndirirlər. Müxtəlif səviyyələrdə rəqabətqabiliyyətlik arasında qarşılıqlı əlaqə və asılılıq mövcuddur. Ümumi formada müxtəlif səviyyələrdə rəqabətqabiliyyətliliyi və onlar arasındakı əlaqəni 1 sayılı şəkildəki kimi göstərmək olar:

Şəkil 1. Rəqabətqabiliyyətliliyin müxtəlif səviyyələri
[Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır].

Qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif səviyyələrdə rəqabətqabiliyyətliliyin formalaşmasının özünəməxsus spesifik xüsusiyyətləri və fərqli cəhətləri vardır. Məhz bu müxtəliflik öz növbəsində rəqabətqabiliyyətliliyin mahiyyətinin, göstəricilərinin və kriteriyalarının da fərqlənməsini əsaslandırır. Bu fərqlər

rəqabətcəqabiliyyətlik anlayışına verilən təriflərin də fərqli olmasına gətirib çıxarır.

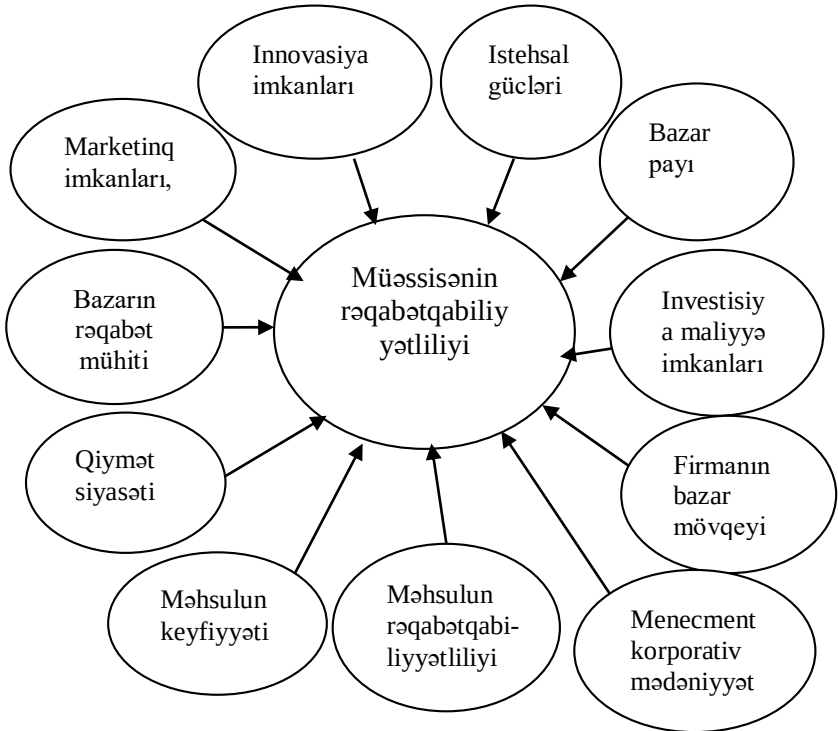
Tədqiqatın obyektı mikroiqtisadiyyat olduđu üçün əsas diqqət müəssisənin rəqabətcəqabiliyyətliliyinə yönəldilmişdir. Mikroiqtisadi səviyyədə rəqabətin mövcudluğunun və rəqabətcəqabiliyyətliliyin formalaşmasının ilkin əsasını, bazarda müəssisələrin fəaliyyət göstərməsi təşkil edir. Hər şey müəssisənin sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirmək məqsədilə qərar qəbul etməsindən başlayır. Bu halda müəssisə özünün məhsul çeşidini formalaşdırır, innovasiya və digər strategiyaların tətbiqi əsasında səmərəli çeşid siyasətini həyata keçirməyə, məhsullarını yüksək tələbatlı markaya çevirməyə çalışır. Beləliklə, məhsulun rəqabətcəqabiliyyətliliyi formalaşır. Müəssisə bütün imkanlardan istifadə etməklə daima öz məhsullarının rəqabətcəqabiliyyətliliyini yüksəltməyə çalışır. Buna nail olunduqdan sonra artıq rəqabətcəqabiliyyətli məhsul bazarda əks təsirə malik olmaqla müəssisənin rəqabətcəqabiliyyətliliyini formalaşdıran əsas amilə çevrilir.

Bütün bazar subyektləri qeyd olunan prinsipə uyğun fəaliyyət göstərirlər və bazarda onların davranışlarının məcmusu, həmçinin, sahədə rəqabəti idarə edən güclər konkret bazanın tipini və rəqabət şəraitini formalaşdırır. Bazarda fəaliyyət göstərən müəssisələr fərqli davranış tərzinə malik olurlar. Müəssisələrin bazar davranışlarındakı fərqli cəhətlər, xüsusiyyətlər, tətbiq etdikləri strategiyalar onların bazar mövqeyini formalaşdırır, rəqabətcəqabiliyyətli olmalarına imkan yaradır.

Qeyd olunanları ümumiləşdirərək, belə qənaətə gəlmək olar ki, rəqabətcəqabiliyyətlik bazarda müəssisənin əsas davranış tərzı kimi xarakterizə oluna bilər. Bunu deməyə əsas verən şərtlərdən biri də ondan ibarətdir ki, iqtisadi ədəbiyyatlarda bir çox hallarda rəqabətcəqabiliyyətlik bazarda rəqabət aparmaq qabiliyyəti kimi qiymətləndirilir. Müəssisənin rəqabət aparmaq qabiliyyəti isə onun bazar davranışlarının nəticəsi kimi çıxış edir.

Müddəa 2. Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyi bir-birilə qarşılıqlı əlaqəyə və asılılığa malik olan kompleks amillərin təsiri altında formalaşır.

Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinə təsir göstərən əsas amilləri 2 saylı şəkildə nəzərdən keçirək:

Şəkil 2. Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinə təsir edən amillər.
[Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır].

Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin edilməsi hər şeydən əvvəl onun formalaşmasına təsir göstərən amillərin düzgün müəyyələşdirilməsindən və qiymətləndirilməsindən asılıdır.

Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinə çoxlu sayda amillər təsir göstərir. Bu amillər müəssisənin bazarda rəqabət üstünlüyü əldə

etməsinə, ümumilikdə onun rəqabətqabiliyyətliliyinə müxtəlif səviyyələrdə təsir göstərirlər.

Hər bir müəssisə bu amillərdən biri və ya bir neçəsi üzrə rəqabət üstünlüyü əldə etməklə rəqabətqabiliyyətliliyini formalaşdırır və onu qoruyub saxlamağa çalışır.

Bir sıra iqtisadçı alimlər bazar payı amilini müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinə təsir göstərən əsas amillər sırasına aid edirlər. Lakin, bizim fikrimizcə, konkret məhsul üzrə müəssisənin bazar payı məhz məhsulun və müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyi əsasında formalaşır, sonradan rəqabətqabiliyyətliliyi xarakterizə edən, qiymətləndirilməsində nəzərə alınan göstərici kimi çıxış edir. Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyi və bazar payı arasında qarşılıqlı əlaqə və asılılıq mövcuddur.

Məhsul bazarında müəssisənin bazar payının formalaşmasında rəqabətqabiliyyətliliyin rolu danılmazdır. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bazar payı rəqabətqabiliyyətliliyə əks təsir göstərir və bu təsirin gücü bazar payının səviyyəsi ilə deyil, müəssisənin mövcud bazar payı səviyyəsində əldə etdiyi mənfəətin həcmi ilə müəyyən olunur. Müəssisə nail olduğu satışın həcmi və bazar payı şəraitində məhsulun qiymətindən və satışına çəkilən xərclərin səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif həcmdə mənfəət əldə edə bilər. Mənfəətin həcmi çox, rentabellik səviyyəsi yüksək olduqda rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsi imkanları genişlənir və əksinə mənfəətin həcmi az, rentabellik səviyyəsi aşağı olduqda isə rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsi imkanları zəifləyir. Müəssisə konkret məhsul üzrə aşağı qiymət siyasəti tətbiq etməklə, reklam və satışın həvəsləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsində əlavə xərclərə yol verməklə satışın həcmi və deməli bazar payını artırma bilər. Lakin, bu zaman yüksək bazar payı rəqabətqabiliyyətliliyin formalaşmasına ciddi təsir göstərmir.¹

---

¹ Aşurova G.A. məqalə - Mikroiqtişadiyyatda rəqabətqabiliyyətliliyə təsir edən amillər, Az.KTİETİ, Elmi əsərlər. Bakı ş. 2015/3

Müddəa 3. Hazırkı dövrdə Azərbaycanda dövlətin iqtisadi siyasətinin ən vacib istiqamətlərindən biri sənaye müəssisələrinin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsindən və innovativ inkişafının təmin edilməsindən ibarətdir.

Azərbaycan müəssisələrinin milli rəqabətqabiliyyətliliyi konkret məhsul bazarında fəaliyyət göstərən istehsalçı müəssisələr arasında rəqabətin zəif olması ilə xarakterizə olunur. Bu da onunla izah edilir ki, yerli istehsalçı müəssisələr əksər hallarda inhisarçı mövqeyə malik olurlar və digər hallarda isə onların istehsal etdikləri məhsulların idxalına məhdudiyyətlər müəyyənləşdirilir və yaxud idxal rüsumlarının dərəcələri yüksəldilir. Bu cür tədbirlər istehsalçı müəssisəni idxal olunan xarici malların təsirindən və rəqabətindən qoruyur. Bu isə qeyd edildiyi kimi müəssisənin istehsal etdiyi məhsul bazarında rəqabəti zəiflədir. Bu baxımdan dövlətin yerli müəssisələrə himayədarlığı məsələsi aktuallaşır və eyni zamanda mübahisə doğuran məsələyə çevrilir. Dövlət köməyi əsasən prioritet sahələrə daha çox istiqamətlənməlidir və belə sahələrdə fəaliyyət göstərən müəssisələr daha yüksək inkişaf tempinə malik olmalıdırlar. Bu da onlara bazar mövqeyini möhkəmlətməyə və rəqabətqabiliyyətliliyi təmin etməyə imkan yaradar.

Azərbaycan Respublikasında inkişaf etməkdə olan sahibkarlıq strukturları -yeni yaradılan və modernizə edilən müəssisələr yeni məhsul, yeni texnologiya yaratmaq istiqamətində deyil, bazarda mövcud olan rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalını həyata keçirmək istiqamətində fəaliyyət göstərirlər və bu məqsədlə artıq xarici bazarlarda tətbiq olunan texnologiyaları alıb tətbiq etməyə, ya da xarici şirkətlərlə birgə fəaliyyəti həyata keçirməyə üstünlük verirlər. Belə fəaliyyət istiqamətləri müəyyən inhisarçılıq prinsipləri əsasında qurulur. Belə ki, ölkədə hər hansı konkret məhsul istehsalı ilə bir və ya iki müəssisə eyni zamanda məşğul olur və həmin məhsulların ölkəyə idxalında gömrük və vergi rüsumlarının tətbiq olunması, nəqliyyat xərcləri, idxal prosesində süni şəkildə yaradılan əngəllər və digər bu kimi hallar yerli

istehsalçı müəssisələrə müəyyən rəqabət üstünlüyü əldə etməyə imkan verir.²

4-cü müddəa. Bazar iqtisadiyyatına transformasiya olunan və bazar prinsipləri əsasında yeni yaranan yerli müəssisələr tərəfindən elmi-tədqiqat və layihə konstruktor işlərinə, texnoloji yeniliyin işlənməsinin perspektiv maliyyələşməsinə, bazar tədqiqatlarının aparılmasına, fəaliyyət göstərdikləri bazar şəraitinə, rəqabətcabiliyyətliliyin artırılmasına yönəldilən innovasiya proseslərinə kifayət qədər diqqət yetirilmir.

Müəssisələr tərəfindən yeni məhsulun yaradılması və ya mövcud məhsulun təkmilləşdirilməsi məsələsi müəssisənin elmi-tədqiqat və layihə konstruktor fəaliyyəti ilə birbaşa əlaqədardır. Buna baxmayaraq hal-hazırda Azərbaycanda yerli müəssisələrin elmi-texniki təminatı məsələsi bir qədər transformasiya olunmuş, onların əksəriyyətinin əsas probleminə çevrilmişdir. Müəssisələrin əsas diqqəti məhsulun istehsalına və satışına yönəldiyindən elmi-texniki fəaliyyət və resurslardan istifadənin səmərəliliyi arxa plana keçmişdir.

Azərbaycanda ölkə iqtisadiyyatının bazar iqtisadiyyatına transformasiyası dövründə dövrüyyə vəsaitlərinin çatışmazlığı, büdcə və büdcədən kənar maliyyələşmənin məhdudluğu, xarici kapitalın cəlb edilməsinin çətinliyi və s. üzündən yerli müəssisələrin innovasiya aktivliyinin ciddi surətdə azalması baş vermişdir.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, müəssisələr tərəfindən həyata keçirilən innovasiyaların əksəriyyəti təqlidedici xarakter daşıyır. Yenilik xarakterli innovasiyalar isə məhdud sayda olurlar. Bu da əsasən əmtəə bazarlarında rəqabətin zəif olması və bir çox respublika müəssisələrinin inhisarçı mövqeyə malik olmaları ilə izah edilir.

---

² Aşurova G.A. məqalə- Azərbaycanda müəssisələrin rəqabətcabiliyyətliliyi məsələləri. AMEA İqtisadiyyat institutu – Elmi əsərlər Bakı 2014/6

Bundan başqa yerli müəssisələrin, xüsusəndə iri şirkətlərin yüksək vəzifəli məmurlarla, inzibati dövlət qurumları ilə əlaqələrinin güclü olması amili onlara rəqiblərə nisbətən müəyyən iqtisadi üstünlüklər əldə etməyə imkan yaradır, onların innovasiya fəaliyyətini həyata keçirməyə maraqlarını azaldır.

Aparılan təhlilin nəticələrinə əsaslanaraq belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçid və iqtisadiyyatın transformasiyası dövründə müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılmasında innovasiya amilinin rolu o qədər də təsirli olmamışdır.³

5-cü müddəa. Azərbaycanın yerli müəssisələri bazar prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərsəldə fəaliyyət göstərdikləri bazarlarda rəqabət şəraitinin düzgün qiymətləndirməsi, rəqiblərin bazarda davranış tərzini, tətbiq etdikləri strategiyaları, özlərinin bazar mövqeyinin, zəif və güclü tərəflərinin, potensialının qiymətləndirilməsi məsələlərinə kifayət qədər diqqət yetirməmələri onların rəqabətqabiliyyətliliyinin aşağı səviyyədə formalaşmasına gətirib çıxarır.

Azərbaycanda keçən əsrin 90-cı illərində güclü neftmaşınqayırma sənayesi mövcud olmuşdur. Lakin həmin dövrdən başlayaraq bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar bu sənaye sahəsinin müəssisələrinin iqtisadi əlaqələri pozulmuş, məhsullarının ənənəvi satış bazarlarının itirilməsi nəticəsində həmin sənaye sahəsi tənəzzülə uğramışdır. Neftmaşınqayırma müəssisələri təchizat-satış bazarlarını itirməklə yanaşı, həm də maliyyə çətinlikləri ilə əlaqədar, yeni texnika və texnologiya tətbiq etmək, mövcud istehsal vasitələrini modernləşdirmək, bu yolla

---

³ Aşurova A.S. “İnnovasiya strategiyaları əsasında müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi”:- “İqtisadi və statistik tədqiqatlarda innovasiyaların tətbiqi” mövzusunda elmi- praktiki konfransın materialları. 22 noyabr 2019-cu il, Bakı, səh.-87-91

beynəlxalq standartlara cavab verən keyfiyyətli məhsul istehsal etmək imkanından məhrum olmuşlar.

Lakin belə bir prioritet sahənin inkişaf etdirilməsi ölkə üçün olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də neftməşinqayırma sənayesi üzrə ciddi dövlət tədbirlərinin həyata keçirilməsi, ilk növbədə həmin sahə müəssisələrinin özəlləşdirilməsi, onlarda yenidənqurma işlərinin həyata keçirilməsi, sahənin sürətlə inkişaf etdirilməsi üçün xüsusi dövlət proqramlarının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi, dövlətin iqtisadi siyasətinin ən vacib, prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilməlidir.

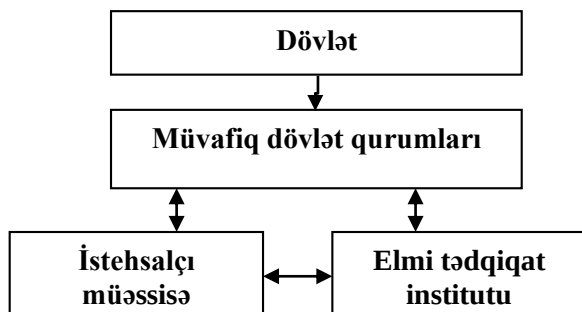
Sahə müəssisələrində yerli və xarici bazarların tələblərinə cavab verən məhsul istehsalının mənimsənilməsi, bu məqsədlə investisiya siyasətinin, innovasiya strategiyalarının, müasir idarəetmə sistemlərinin, marketinq strategiyalarının, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi onların qarşısında duran çox ciddi məsələlərdəndir. Bu da müəssisələrdən bazar davranışlarını dəyişdirməyi, problemlərin həllinə sistemli yanaşmanı, məqsədyönlü tədbirlər kompleksini hazırlayıb həyata keçirməyi tələb edir. Bütün bunlar olduqca çətin və mürəkkəb məsələlərdir və dövlət köməyi olmadan onları həll etmək o qədər də asan məsələ deyildir.

Müddəa 6. Ümumiyyətlə Azərbaycanda elmin inkişafında mövcud olan problemlərin hələ də öz həllini tapmaması, nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsinin lazımı səviyyədə olmaması, mütəxəssislərin, peşəkar elmi kadrların azalması, elmi tədqiqat işlərinin yerinə yetirilməsinin və praktikaya tətbiqinin formal xarakter daşması və s. nəinki elmin inkişafı, eləcə də ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı üçün ciddi problemlər yaradır.

Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişafında, müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsində, innovasiya strategiyalarının həyata keçirilməsində ən mühüm məsələlərdən biri də elmi tədqiqat və layihə konstruktor işlərinin (ETLKİ) aparılması

və dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsidir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, milli iqtisadiyyatın inkişafında və rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsində dövlətin ETLKİ-nə ayırdığı vəsaitin məbləği olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Lakin Azərbaycanda bu istiqamətdə həyata keçirilən iqtisadi siyasət sayəsində səmərəli nəticələr əldə etmək imkanı xeyli aşağıdır. Çünki, digər məsələlərdə olduğu kimi, bu sahədə də Azərbaycanın özünəməxsus spesifik xüsusiyyətləri və özəllikləri mövcuddur. Belə ki, ETLKİ-nə dövlət tərəfindən ayrılan vəsait yeniliklərin yaradılmasından daha çox Elmi - tədqiqat İnstitutlarının qorunub saxlanılması məqsədini güdür. Odur ki, respublikada ETLKİ-nə ayrılan dövlət vəsaitinin təyinat qaydaları və istifadə mexanizmləri əsaslı surətdə dəyişdirilməli, daima təkmilləşdirilməlidir.

Ölkə iqtisadiyyatının, xüsusən də sənayenin inkişafı ilə birbaşa əlaqəli olan dövlət qurumları sənayenin müxtəlif sahələrində innovasiyanın tətbiqinə və bununla əlaqədar ETLKİ-nin aparılmasına, bunun üçün dövlət yardımına zərurət yarandığı hallarda innovasiya proqramlarının hazırlanıb həyata keçirilməsində sponsor rolunda çıxış etməli, sifarişçi kimi isə innovasiyanın tətbiq ediləcəyi müəssisə çıxış etməlidir. ETLKİ-nin aparılmasını isə Elmi-tədqiqat İnstitutu həyata keçirir. Bu mexanizmi 3. sayılı şəkildəki kimi vermək olar:

Şəkil 3. ETLKİ-nə dövlət yardımının həyata keçirilməsi mexanizmi [Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır]

Mexanizmin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, innovasiya məqsədli ETLKİ-nin səmərəli nəticələrini innovasiyanı tətbiq edəcək müəssisə daha düzgün qiymətləndirə bilər. Ona görə də istehsalçı müəssisə sifarişçi olmaqla yanaşı həm də ETLKİ-nin gedişinə və müsbət nəticələr əldə edilməsinə daha təsirli nəzarət etmək imkanına malik olur. Dövlət adından çıxış edən müvafiq qurumlar da öz növbəsində innovasiyaya ayrılan dövlət vəsaitinin təyinatı üzrə istifadə edilməsinə və ETLKİ-nin nəticələrinin istehsala tətbiq olunmasına nəzarəti həyata keçirirlər. Bu proses həmçinin müvafiq dövlət qurumları ilə istehsalçı müəssisə və elmi-tədqiqat institutu arasında müntəzəm, qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasını və həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Son on ildə elmin sürətli inkişafını və mövcud problemlərin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutan tədbirlər proqramının hazırlanması və realizasiyası belə bu sahədə ciddi dəyişikliklərə nail olunmasına imkan yaratmamışdır. Əgər bu gün elmlə, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlarla məşğul olan yüksək ixtisaslı mütəxəssislər və alimlər respublikada ən aşağı səviyyədə əmək haqqı alırlarsa və yaşayışlarında ciddi sosial-iqtisadi problemlərlə qarşılaşırlarsa, onların fəaliyyətindən səmərəli, yüksək nəticələr gözləmək qeyri mümkündür.

Müddəa 7. İqtisadiyyatın qloballaşdığı, ölkə bazarlarının beynəlxalq ticarət üçün açıldığı, əmtəə bazarlarında rəqabət mübarizəsinin kəskinləşdiyi müasir dövrdə bütün səviyyələrdə, o cümlədən, müəssisə səviyyəsində rəqabətqabiliyyətliliyin təmin olunması, qorunub saxlanması iqtisadi fəaliyyətin ən vacib problemlərindən birinə çevrilmişdir.

Rəqabətqabiliyyətliliyin qorunub saxlanması onun əldə edilməsi qədər çətin və mürəkkəb bir prosesdir. Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin qorunub saxlanması çoxşaxəli problemlərlə bağlıdır. Onların həll edilməsi, məhsulun və müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin tələb olunan səviyyədə formalaşdırılması və qorunub saxlanması məqsədyönlü fəaliyyətin, müvafiq bazar davranışlarının həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Müəssisə bazarda rəqabət şəraitində fəaliyyət göstərir və çoxsaylı rəqiblər arasında güclü mövqe qazanmaq üçün istehsal etdiyi məhsulların vaxtında təzələnməsi məsələsini düzgün, səmərəli məhsul siyasətini həyata keçirməklə həll etməlidir. Bu məsələ eyni zamanda yeni məhsul növünün yaradılması və istehsalının təşkilini, yeni məhsulun bazara çıxarılması ilə bağlı geniş miqyaslı kommunikasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsini, bir sıra satış məsələlərini, bu zaman qarşıya çıxan bir çox problemlərin həll edilməsini tələb edir.

Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin qorunub saxlanılmasının əsas şərtlərindən biri məhsulun rəqabətqabiliyyətliliyinin qorunub saxlanılmasından ibarətdir. Bu zaman müəssisə məhsulun rəqabətqabiliyyətliliyinin və onun əldə edilməsi xərclərinin iqtisadi cəhətdən səmərəli səviyyələrinin əldə edilməsi problemlərini həll etməyə çalışır.

Müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin qorunub saxlanılması problemlərindən biri də məhsulun rəqabətqabiliyyətliliyini təmin edən bir sıra funksional xüsusiyyətlərin, o cümlədən, etibarlılıq, uzunömürlülük, məhsuldan istifadənin rahatlığı, xarici görünüşü, qablaşdırılması, qarantiyası, servis xidmətinin səviyyəsi, alıcılar üçün rahatlıq yaradan sənədləşmənin, bir sözlə müştəri məmnunluğunun təmin edilməsindən ibarətdir.

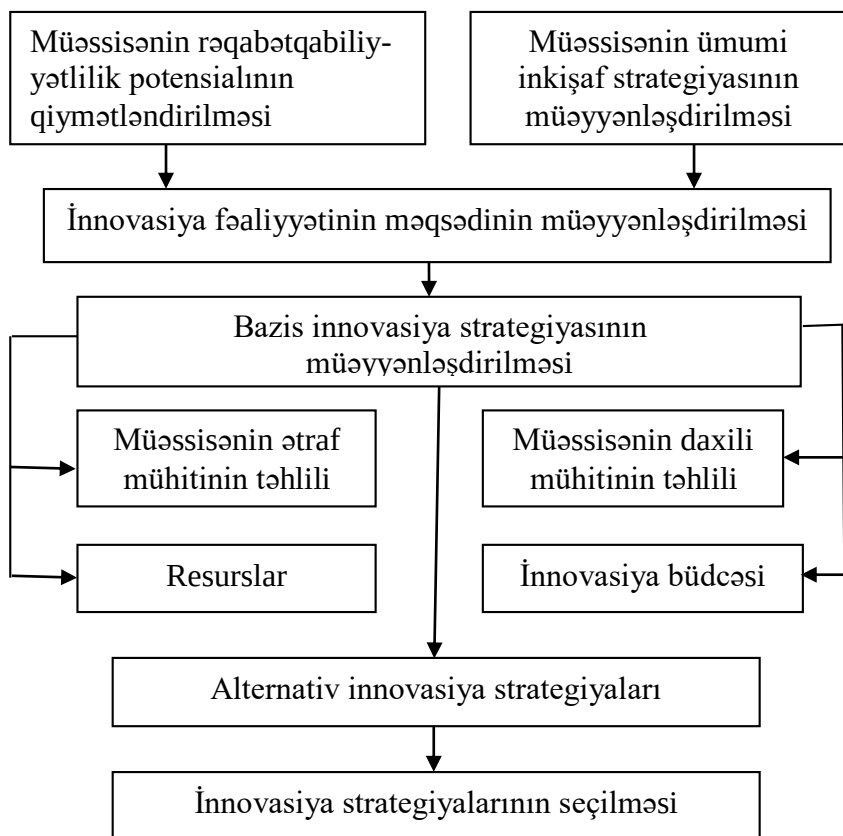
Əksər müəssisələr fəaliyyət göstərdikləri bazarları əldə saxlamaq və yeni bazarlara çıxış imkanları qazanmaq uğrunda daima mübarizə aparırlar. Bu məqsədlə müəssisə tərəfindən müntəzəm olaraq bazar tədqiqatları, analitik-axtarış işləri həyata keçirilir, yeni bazarlara çıxış imkanları və giriş maneələri təhlil edilir, araşdırılır.

Müddəa 8. Müəssisənin innovasiya strategiyasının formalaşması olduqca çətin və mürəkkəb bir prosesdir.

Müasir əmtəə bazarlarında innovasiyanın tətbiqi, məhsulların yeniləşdirilməsi və ya təkmilləşdirilməsinin, eləcə də müəssisələrin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsinin və bazar mövqeyinin möhkəmləndirilməsinin ilkin əsasını təşkil edir, biznesin inkişafını

təmin edən əsas vasitəyə, yaradıcı hücum strategiyasına çevrilir. İnnovasiya inkişaf strategiyasının seçilməsi eyni zamanda innovasiyanın növlərindən asılı olur, innovasiya strategiyalarının işlənilib hazırlanması prosesi vasitəsilə təmin edilir. İnnovasiya strategiyalarının işlənilib hazırlanması prosesi spesifik xüsusiyyətlərə malik olan çoxlu sayda amillərin təsiri nəzərə alınmaqla həyata keçirilir.

İnnovasiya strategiyalarının seçilməsi prosesini 4 sayılı şəkildəki kimi göstərmək olar :

Şəkil 4. Müəssisənin innovasiya strategiyasının formalaşması
[Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır]

Innovasiya strategiyalarının formalaşması və tətbiqi müəssisənin ümumi inkişaf strategiyaları çərçivəsində, marketinq strategiyaları ilə əlaqəli şəkildə həyata keçirilir. Bütün strategiyalar, o cümlədən innovasiya strategiyaları müəssisənin imkanlarını genişləndirməyə və ondan maksimum istifadə etməyə yönəldilməklə ətraf mühitdə baş verən dəyişikliklərə reaksiyadır.

Müəssisələrin innovasiya fəaliyyəti, onun innovasiya strategiyalarının seçilməsi və həyata keçirilməsi əsasən məhsul, texnoloji və təşkilati-iqtisadi yeniliklərin yaradılması və mənimsənilməsi istiqamətində baş verir. Belə proseslər innovasiya prosesləri ilə yanaşı bazarların marketinq tədqiqatlarını, məhsulların yeni satış bazarlarının tapılmasını və mənimsənilməsini, onların istehlak xüsusiyyətlərinin təkmilləşdirilməsini, yeni idarəetmə metodlarının, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini nəzərdə tutur. Müəssisələr ətraf mühitdə baş verən dəyişikliklərə cavab olaraq özlərinin bazar davranışlarını təkmilləşdirir, istehsalın elmiliyi yüksəlir, istehsal prosesləri mürəkkəbləşir, istehlakçıların məhsulun keyfiyyətinə, menecmentə tələbi artır.

Ümumi inkişaf strategiyalarının tərkib hissəsi kimi innovasiya strategiyaları müəssisənin perspektiv inkişafının prioritet istiqamətlərindən biri hesab olunur, bu istiqamətdə məqsədyönlü fəaliyyətin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur, nəticədə istehsalın və idarəetmənin yeni keyfiyyətdə formalaşması baş verir.⁴

Müddəa 9. Müəssisələr tərəfindən innovasiya strategiyalarının tətbiqinin, innovasiya proseslərinin idarə olunmasının mürəkkəbliyi və kompleks xarakteri, bu zaman müxtəlif xarakterli risklərin mövcudluğu, innovasiya infrastrukturunu yaradılmadan müəssisələrə səmərəli innovasiya fəaliyyətini həyata keçirməyə imkan vermir.

---

⁴Aşurova G.A. "Mikroiqtisadiyyatda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşması xüsusiyyətləri və həyata keçirilməsi mexanizmi"- məqalə. Az.KTİETİ, Elmi əsərləri. Bakı, 2016/1-səh.54-61

Innovasiya infrastrukturunu ümumi formada innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsində yardımçı olan institutların və təşkilatların məcmusu kimi çıxış edir.

Azərbaycanda innovasiya infrastrukturunun cari vəziyyəti bir sıra spesifik xüsusiyyətlərlə və problemlərlə xarakterizə olunur. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatına keçid və transformasiya dövründə elmlər akademiyası sistemində, elmi-tədqiqat institutlarında və universitetlərdə mövcud olan fundamental tədqiqatlar potensialını müəyyən dərəcədə qoruyub saxlaya bilmişdir.

Lakin həmin təşkilatlarda yerinə yetirilən ETLKİ-nin səviyyəsi aşağı olmuş, onların praktikaya tətbiqi mexanizmləri kifayət qədər mükəmməl olmamışdır. Aparılan tədqiqatların nəticələri innovasiya qərarlarının qəbulunda və innovasiyanın tətbiqində xüsusi rol oynamamışdır.

Azərbaycanda innovasiya infrastrukturunun inkişafını təmin etmək üçün innovasiya prosesləri adətən iki mərhələdə həyata keçirilir. Birinci başlanğıc mərhələdə innovasiyanın yaradılmasına yardım həyata keçirilir. İkinci tamamlama-yekun mərhələsində isə innovasiyanın mənimsənilməsinə yardımçı olan, innovasiyanı idarə edən kompaniyanın yaradılması nəzərdə tutulur. Innovasiya infrastrukturunun yaradılması və inkişafı üzrə dövlət köməyi də məhz bu mərhələlər nəzərə alınmaqla həyata keçirildikdə daha səmərəli ola bilər.

Beləliklə, qeyd olunanlar innovasiya infrastrukturunun ölkələrin iqtisadi inkişafı üçün nə qədər mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərir. Odur ki, hər bir ölkədə iqtisadiyyatın innovasiya strategiyaları əsasında inkişaf etdirilməsi dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilməli. innovasiya infrastrukturunun təşkili və fəaliyyət mexanizmləri daima təkmilləşdirilməlidir.

10-cu müddəə. Müəssisələrin və ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının rəqəbətqabiliyyətliliyi milli innovasiya sisteminin yaradılması və inkişaf etdirilməsindən çox asılıdır.

Milli innovasiya sistemi, hər şeydən əvvəl dövlətin innovasiya siyasəti əsasında formalaşır, innovasiya proseslərini, onların əsasında milli iqtisadiyyatın effektivliyinin və rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsini təmin edən əsas amillərdən biri hesab olunur.

MİS ümumi formada elmi tədqiqatları və işləmələri, yüksək texnoloji məhsulların işlənməsini, istehsalını və satışını həyata keçirən dövlət və özəl müəssisə və təşkilatların, həmçinin maliyyələşmə mənbələrinin və idarəetmə təşkilatlarının məcmusu kimi izah edilir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, innovasiyalı inkişaf yoluna keçid həmin ölkələrdə milli innovasiya sisteminin yaradılması ilə mümkün olmuşdur. Milli innovasiya sisteminin institutlarının səmərəli fəaliyyəti inkişaf etmiş ölkələrə texnoloji sıçrayış etməyə və öz iqtisadiyyatlarının ən yüksək səviyyədə rəqabətqabiliyyətliliyini təmin etməyə imkan yaratmışdır.

Müasir dövrdə innovasiya siyasətinin formalaşmasına sistemli yanaşmanı tətbiq edən ölkələr daha səmərəli innovasiya sistemi yaratmaq imkanına malik olurlar. Səmərəli MİS isə öz növbəsində ölkə iqtisadiyyatının inkişafına və rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılmasına ciddi təsir göstərir.

Beləliklə, dövlətin milli innovasiya siyasətinin hansı səviyyədə formalaşmasından və həyata keçirilməsindən asılı olaraq Milli İnnovasiya Sistemi, innovasiya infrastrukturunu, müəssisələrin innovasiya prosesləri və onların həyata keçirilməsi mexanizmləri, son nəticədə müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyi formalaşır. Lakin bu gün Azərbaycanda qeyd olunan məsələlər üzrə mövcud vəziyyət qənaətbəxş deyildir. Odur ki, mikroiqtisadiyyatda innovasiyalı inkişafın təmin edilməsi və rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsi məqsədilə, dünyada baş verən iqtisadi inkişaf prosesinin tələblərinə cavab verən iqtisadi siyasətin, o cümlədən milli innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsi olduqca vacibdir. Bu baxımdan milli innovasiya sisteminin inkişaf etdirilməsi dövlətin innovasiya

siyasətinin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən birinə çevrilməlidir.

Nəticə

Aparılan tədqiqatın nəticələrinə uyğun olaraq müəssisələr tərəfindən innovasiya strategiyaları əsasında rəqabətcabiliyyətliliyin yüksəldilməsinin təmin edilməsi üzrə elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər və tövsiyələr verilmiş, onların nəzərə alınmasının elmi və praktiki əhəmiyyəti qeyd olunmuşdur.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları, əldə edilən nəticə və təkliflər dərc olunmuş aşağıdakı məqalələrdə öz əksini tapmışdır:

1. Aşurova G.A. Azərbaycanda müəssisələrin rəqabətcabiliyyətliliyi məsələləri. AMEA İqtisadiyyat institutu – Elmi əsərlər Bakı 2014/3

2. Aşurova G.A. Mikroiqtisadiyyatda rəqabətcabiliyyətliliyə təsir edən amillər Az.KTİETİ, Elmi əsərlər. Bakı ş. 2015/3

3. Ашурова Г.А. Формирование стратегий инновационного развития предприятий Сборник статей Международной научно практической конференции 8 ноября 2015, част 1 г. Казань

4. Aşurova G.A. Bazar iqtisadiyyatında müəssisələrin rəqabətcabiliyyətliliyinin qorunub saxlanması problemləri AMEA İqtisadiyyat institutu, Elmi əsərlər. Bakı ş. 2015/6

5. Aşurova G.A. Mikroiqtisadiyyatda innovasiya yönümlü inkişaf strategiyasının formalaşması xüsusiyyətləri və həyata keçirilməsi mexanizmi Az.KTİETİ, Elmi əsərlər. Bakı ş. 2016/1

6. Ашурова Г.А. Некоторые вопросы оценки конкурентоспособности предприятий. Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики» №2. 2017 г. Санкт-Петербург.

7. Aşurova G.A. İnnovasiya strategiyaları əsasında müəssisələri rəqabətcabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi. “İqtisadi və statistik tədqiqatlarda innovasiyaların tətbiqi” Elmi-praktiki konfransının materialları. 22 noyabr 2019-cu il Bakı ş.

Dissertasiyanın müdafiəsi _____ 30 sentyabr 2021-ci il tarixində saat 14:00 AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED1.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1143, Bakı şəh., H.Cavid pr., 115

e-mail: economicscomaz@gmail.com

Dissertasiya ilə AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq olar.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 05 avqust 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 28.06.2021
Kağızın formatı: A5
Həcm: 39 468
Tiraj: 100